

Medeniyet bütün toplumlarca ortaklaşa inşa edilen bir duvara benzetilir. Medeniyet duvarında hemen her toplumun tuğlası bulunmaktadır.

Bu ne anlama geliyor?

Bu medeniyetler arasında tarih boyunca sürekli bilgi alışverişi olmuş demektir. Bu alış veriş bazı dönemlerde belirli aracı grupların katkılarıyla daha da yoğunlaşmış ve yeni medeniyetlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Örneğin, Fenikeliler, Mezopotamya ve Sümer medeniyetlerinin birikimlerini Yunan medeniyetine taşıyarak Antik Yunan felsefesinin ortaya çıkışında aracılık etmiştir. Aynı şekilde Müslümanlar Antik medeniyetin (Yunan-Hint-Fars) birikimini İslam medeniyetine taşımışlardır. Daha sonra İslam medeniyeti Batıyı etkilemiştir. Günümüzde Batı medeniyeti varlığını sürdürmektedir.

Peki! Farklı coğrafyalarda yaşayan ve farklı dillere sahip toplumların etkileşimi sayesinde medeniyetler ortaya çıkıyorsa bunlar arasında iletişim nasıl kuruluyor?

Dünya kültür ve medeniyet tarihine baktığımızda medeniyete beşiklik eden toplumların adres değişikliğinde **tercüme hareketlerinin** çok etkili olduğu görülmektedir.

Nitekim burada insanlık tarihinin ortak ürünü olan bir medeniyet (civilization) ve Batı medeniyetinin oluşum süreci ve bu süreçte çeviri faaliyetlerinin rolü üzerinde durulacaktır.

Nasıl bütün taze sebze ve meyveler eski topraktan yetişiyorsa, yeni bir medeniyetin ortaya çıkması eski medeniyetlerin çok iyi anlaşılması ve özümsemesi ile mümkün olmaktadır. **Nitekim Braudel, medeniyetlerin tarihinden bahsederken “medeniyetlerin geçmişi, kendi özgünlüklerini ve özerkliklerini kaybetmeksizin, birbirleriyle yıllar boyunca olan sürekli alışverişlerin tarihinden ibarettir” der.**

(Braudel, Fernand, Uygarlıkların Grameri, (çev. M. Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 36- 37)

Buradan hareketle aslında medeniyetlerin adres değiştirmesi olayının öncelikle medeniyete sahip olan toplumların doğunluk göstermesi üzerine yani toplumsal narsisizm sonucu ikincil toplumların mevcut medeniyeti önce anlaması daha sonra ise özümsemesi ile kültür ve medeniyet transferi gerçekleşmektedir.

Uygarlık tarihi ile ilgili verilere baktığımızda, ilk uygarlığın ortaya çıktığı yer Mezopotamya olarak bilinmektedir. Bunu önce Babil, daha sonra Mısır ve Yunan uygarlıkları takip etmiştir.

Aslında Mısır medeniyetinin çevirisi ve anlaşılması ile Yunan medeniyeti ortaya çıkmıştır. Daha sonra Yunan felsefesinin tercüme edilerek İslam dünyasına transfer edildiğine şahit olmaktayız.

Peki! Anlama ve tanıma süreci nasıl gerçekleşmektedir?

Birinci sürecin yani, ötekini tanıma ve anlama sürecinin en önemli unsuru şüphesiz çeviri faaliyetidir. Zira, medeniyetler oluşum sürecinde bir çeviri hareketine ihtiyaç duyarlar.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, antik Yunan ve İslam medeniyetlerinin ortaya çıkışında çeviri hareketlerinin etkisi açık bir şekilde görülebilir. Antik Yunan medeniyetinin oluşum sürecinde Hitit, Sümer, Mısır ve Fenike medeniyetlerinden birçok çeviriler yapılmıştır.

**Özellikle matematik ve astronomi ile ilgili birçok ilim ve teknik, Hititler vasıtasıyla Anadolu üzerinden; Fenikeliler vasıtasıyla da deniz yoluyla Yunanlılara intikal etmiştir.**

**Hititler --- Anadolu üzerinden--- Karadan**

**Fenikeliler--- Deniz Yoluyla**

Yunan medeniyetinde parlayan bilim ve felsefe hareketinin arka planında şüphesiz bu çeviriler vardır. Söz konusu çeviriler sayesinde biz, bugün birçok bilimin kaynağını Mısır ve Sümer medeniyetlerine kadar götürebiliyoruz. Diğer bir ifadeyle, çeviriler sayesinde, bilimsel çalışmalar tarih boyunca gelişerek devam eden bir süreç oluşturmuşlardır. (McKeon, Richard, (1975), "The Organization of Sciences and The Relations of Cultures in the Twelfth and Thirteenth Centuries", The Cultural Context of Medieval Learning, (ed. John Emery Murdoch and Edith Dudley Sylla), Boston, D.Reidell Publishing Company, 27/151-191.)

İslam ve Batı medeniyetleri bağlamında çeviri hareketlerinin nasıl ve hangi kanallardan yapıldığını ve kültür ve medeniyet araçlarının nasıl taşındığını ayrıntılı bir şekilde gözlemleme imkânına sahibiz.

Nitekim İslam toplumunun X. asırda görkemli bir medeniyet olarak ortaya çıkışında Yunan, Hint ve Fars medeniyetlerinden yapılan çevirilerin hikâyesi de en ince detayına kadar bilinmektedir. Tercüme ve aktarma süreci ile ilgili en küçük bir karanlık nokta yoktur.

### **Yunan medeniyeti Mısır medeniyetinden aldıkları hakkında en küçük bir açıklama yapmazken İslam dünyası müellif ve onun hakkının korunması sistemi ile çalışmıştır.**

Kitaplara müellif adının yazılması ve dipnot kullanılması geleneğini ilk defa Müslümanlar sistemli bir şekilde kullanmışlardır. Aristo, Platon ve Sokrates başta olmak üzere bütün Yunan filozofları İslam dünyasında gerçek isimleri ile biliniyordu ve eserleri okunuyordu. Dolayısıyla İslam medeniyeti büyük oranda doğuşunu ve gelişmesini tercüme hareketlerine borçludur.

Bu çevirilerin yapılmasında **Abbasi halifesi olan Mansur ve Memun'un** çok önemli katkısı olmuştur.

**Özellikle**

**Memun'un kurmuş olduğu**

**"Beytü'l-Hikme"**

**adlı kurumun unutulmaması gerekmektedir.**

Mansur ve Memun

döneminde tercüme hareketleri neredeyse devletin resmi politikası haline gelmiştir.

Memun, Aristo'ya rüyasında görecek kadar hayrandı. Hatta Bizans Kralına hediyeler göndererek Aristo'nun ve diğer filozofların eserlerini kendisine göndermesini istemiştir. O da Platon, Aristo, Hipokrat ve diğer filozofların halihazırda mevcut olan kitaplarını göndermiştir.

İlk yapılan çeviriler Aristo mantığı ve Platonun eserleriydi. Bu çevirilerde farklı nedenlere bağlı olarak bir takım hatalar yapılmıştı.

Peki! Bu nedenler nelerdi?

1. Tercümeler önce Yunancadan Farsça ve Süryaniceye daha sonra ise, Arapçaya yapıldı. Bu nedenle Aristo ve Platon başta olmak üzere birçok filozofun düşünceleri çarpıtılarak tercüme yapılıyordu. Örneğin, Platon bir Hristiyan Azizi olarak kabul ediliyor, Aristo'nun görüşleri çarpıtılıyordu.
2. Arapça dili felsefe açısından zengin olmadığı için sözcükler birbirlerini karşılamıyordu.
3. Mütercim felsefe formasyonuna sahip değildi, dolayısıyla felsefe eserlerini ya anlayamıyor ya da yanlış anlıyor ve aktarıyordu.

İslam dünyasının ilk hedefi salt felsefe alanına ait eserler olmayıp tıp, matematik, mantık, fizik, biyoloji, astronomi, kimya vs. bilimlere ait eserlerin çevirisi idi. Ancak felsefi ve bilimsel eserler arasında ayırım yapılamadığı için felsefe ve filozoflara ait bu eserlerin de çevirisi yapıldı. Hatta Aristo'nun metafizik kitabı beş ayrı mütercim tarafından çevrildi. Bu nedenle İslam dünyasında neredeyse felsefe kitabı okumayan hiçbir İslam düşünürü yoktur.

Bu dönemde en çok bilinen mütercimler sırasıyla şöyledir: Yahya İbni Adi, Huneyn b. İshak, İshak ibni Huneyn, Ebu Osman ed- Dîmîşki, Kindî, Farabî, Yuhanna İbnül Batrik, Abdulah İbnül Mukaffa.

Bütün bunlardan açıkça anlaşılmaktadır ki, **Yunanlıların Mısır ve Sümer'den alarak geliştirdikleri ve yeni ortaya koydukları ilimler, Müslümanlar tarafından neredeyse bütünüyle alınmış ve İslam kültürüne adapte edilmiştir. Bütün bu adaptasyon süreci sonunda özgün İslam felsefesi ve hemen her alanı kapsayan İslam kültürü ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalar Kindî, Farabî ve İbni Sina başta olmak üzere hemen her İslam filozofu tarafından içtenlikle açıklanmıştır.**

Bununla da yetinmemiş ve Hint ve İran kültürü ve medeniyetini de yaptıkları çeviri ve yazdıkları eserlerle ilk defa Müslümanların ve dünyanın istifadesine sunmuşlardır. Bunun ilk örnekleri, **Bir uni'nin Hint kültürü ve medeniyeti ile ilgili yazdığı Tahkil mali'l-Hind**

adlı eseri ile

**İbni Miskeyevh'in İran kültür ve medeniyetini yazdığı ve tanıttığı "Cavidan Hira"** adlı eserleridir.

### Biruni-Tahkil mali'l-Hind

### İbni Miskeyevh-Cavidan Hira

**Başta Süryani mütercimler (Yakubî ve Nasturî) olmak üzere Hint, Farisî ve Arap mütercimler tarafından Felsefe, Tıp, Astronomi ve Matematik ile ilgili birçok eser Arapçaya çevrilmiştir. Abbasi halifelerinin bizzat emir ve destekleriyle IX. yüzyılda başlayan büyük tercüme hareketi XII. yüzyıla kadar devam etmiş ve hemen hemen tarih içinde oluşan bilimin tüm mirası İslam medeniyetine kazandırılmıştır.** (Hill, Donald R., (1993), İslamic Science and Engineering, (?), Edinburgh University Press, 9-14.)

**Not:** Bu yazı makale, köşe yazısı vs. gibi akademik bir yazı değildir. Sadece ders notu olarak kullanılmaktadır..